

34 Boef zoekt boek: Lessen uit afwijzing

Frank van Gemert

Inleiding

Boer zoekt vrouw. Inmiddels weet heel televisiekijkend Nederland dat achter dit zinnetje complexe sociologische en psychologische processen schuilgaan. De stereotype boer mag dan recht door zee zijn en de vrouwen die de KRO werft voor dit kijkcijferkanon mogen ook werkelijk op zoek zijn naar een partner uit de agrarische sector, maar of de boer ook een vrouw vindt, dat staat niet vast. Succes niet verzekerd. Al kijkend leren we dat boeren onderling sterk verschillen en dat ook de vrouwen die deelnemen aan de afvalrace allemaal hun eigen dromen en verlangens najagen. Soms is er een ‘klik’ en kunnen we ons voorstellen dat het bijvoorbeeld tussen Martin en Wilma uit jaargang 2012 echt wat wordt, maar of de liefde tussen Aad en Jeannet opbloeit, daarvoor zullen de meesten hun hand niet in het vuur durven steken.

In 2011 kwam de biografie uit die ik schreef over Jan Hoolwerf (van Gemert, 2011). Ik heb zeer intensief samengewerkt met deze gewelddadige man, die ik benaderde toen ik vernam dat hij tijdens detentie in Amerika lid was van de Sureños, een *prison gang*. Liefst vijftwintig keer heb ik hem geïnterviewd en daarnaast heb ik nog allerlei materiaal verzameld. Ik heb niet het gevoel dat we vrienden zijn geworden, want daarvoor zijn we te verschillend, maar we hebben elkaar een half jaar lang iedere week getroffen en lange, soms indringende gesprekken gevoerd (van Gemert, 2012a). Er is een band ontstaan en nog steeds schrijven we elkaar en bezoek ik Jan af en toe in Veenhuizen, waar hij nu is gedetineerd. Natuurlijk is dit contact anders dan in het tv-programma, maar er zijn ook parallellen tussen de zoektocht naar een boerenpartner en die naar een hoofdpersoon voor een biografie.

Er is een flinke verzameling van biografieën met criminele hoofdpersonen. Een belangrijk deel bestaat uit autobiografieën. Vaak zijn die geschreven tijdens detentie, maar ook wel als de hoofdpersoon op vrije voeten is. Soms werkt de hoofdpersoon samen met een *ghostwriter*. Een tweede grote categorie is die van ongeautoriseerde biografieën, als regel zijn dat pennenvruchten

van journalisten. Veel kleiner is de categorie biografieën die werd geschreven door criminologen, die daarvoor samenwerkten met de hoofdpersoon (zie onder). Deze verdeling geldt zowel voor Nederland, als voor Engeland (Nellis, 2002) en de Verenigde Staten (Shover, 2010).

Nellis (2002, pp. 437-438) somt een aantal redenen op waarom boeven een boek willen. Om zich voor zichzelf en anderen te rechtvaardigen; om in het reine komen met een traumatische gebeurtenis; voor het geld; om een wereld te beschrijven die verborgen is voor het publiek; om te wijzen op de slechte omstandigheden van gedetineerden. Mede vanuit dit laatste motief ontwikkelt zich *Convict Criminology*. De boeken van Rein Gerritsen (Gerritsen, 2009, 2012) kunnen misschien worden gezien als Nederlandse exponenten daarvan.

Ze willen dus wel een boek, maar het komt niet vaak tot samenwerking tussen boeven en criminologen. Aanvankelijk dacht ik dat het niet moeilijk was om (voormalige) criminelen bereid te vinden hoofdpersoon van een biografie te worden. Ik schreef het feit dat zo weinig criminologen met boeven aan tafel gaan zitten om zo'n boek te schrijven vooral toe aan de terughoudendheid van de wetenschappers. Zij vinden boeven eng, geloven niet dat ze de waarheid spreken, of ze menen dat vanwege het kleine aantal (N=1) deze tak van wetenschap niet relevant is. Hoewel er mijns inziens van wetenschappelijke zijde beslist meer belangstelling mag worden getoond voor de biografie, is er nog wel meer over te zeggen over de haperende samenwerking. Inmiddels heb ik namelijk meer ervaring met toenadering zoeken tot potentiële criminele hoofdpersonen en moet ik, enkel op basis van mijn eigen ervaringen, vaststellen dat het geringe aantal academische biografieën ook te maken kan hebben met hoe potentiële respondenten zich opstellen. Volgens mij werd daarover nog niet geschreven.

Waar in een kwantitatief onderzoek bijvoorbeeld een enquête is uitgezet en in een helder percentage de respons wordt gemeld, ligt dat anders voor kwalitatieve wetenschappers. Zij lijken niet gewend over missers te schrijven; ze doen dat althans niet erg systematisch. Dat is in zoverre te begrijpen, dat voor een onderzoek dat resulteert in een biografie, generaliseerbaarheid van ondergeschikt belang is. Het gaat om inzicht in dat ene levensverhaal, uitspraken over prevalentie en verspreiding hoeven daarover niet te worden gedaan. Als zo'n verhaal bij persoon A niet kan worden aangeboord, dan verschuift de aandacht eenvoudig naar kandidaat B. Het is mogelijk dat ook anderen met afwijzing te maken hadden, maar daarover niet rapporteerden.

Na een eerste kennismaking begint een proces met onzekere afloop. Net als bij het televisieprogramma over de boeren, is ook hier succes niet verzekerd. In deze bijdrage wordt dit proces uitgelicht. Als eerste wil ik inventariseren hoe de criminologen die mij voorgingen in contact zijn gekomen met hun hoofdpersonen. Vervolgens zal ik mijn eigen ervaringen beschrijven met drie personen die geïnteresseerd waren, maar met wie het uiteindelijk toch niet tot een samenwerking is gekomen. Om redenen van privacy zijn hun

namen gewijzigd. Daarna kom ik tot een inventarisatie van de overwegingen van potentiële hoofdpersonen om wel of niet met een wetenschapper in zee te gaan. Wil de boef een boek? Zo ja, wat kan samenwerking dan nog in de weg staan? Welke lessen zijn daaruit te trekken?

Criminologen als biografen

Shaw (1930) heeft zijn hoofdpersoon Stanley leren kennen toen deze 16 jaar oud was en hij heeft hem gevolgd tot zijn 22e levensjaar. Stanley was een van de tweehonderd mannelijke delinquenten van onder de 17 die op borgtocht vrij waren en naar wie destijds in Chicago een studie werd uitgevoerd. Het initiatief ging uit van de onderzoeker, maar hoe het contact precies is gelegd, dat wordt niet vermeld.

Chic Conwell is de professionele dief die Sutherland (1937) opvoert, maar in het boek wordt nergens uitgelegd hoe de twee elkaar hebben leren kennen.

De professionele heler wiens leven door Klockars (1974) wordt beschreven heet Vincent Swaggi. Klockars leert hem kennen, nadat hij in interviews met gedetineerden op zijn spoor wordt gezet. Hij schrijft Vincent een brief, waarin hij zijn onderzoeksplannen uiteenzet en belt hem vervolgens op. Vincent stemt in met een ontmoeting (Klockars, 1974, pp. 211–217). De onderzoeker neemt dus het initiatief.

Steffensmeier & Ulmer (2005) schrijven over Sam Goodman, een man van midden-zestig die zich op zijn sterfbed laat interviewen over zijn criminele leven als dief en heler. De eerste auteur kent hem al vele jaren en schreef al eerder over zijn activiteiten als heler (Steffensmeier, 1986). Het eerste contact tussen Steffensmeier en Goodman komt tot stand in 1970, wanneer Goodman gedetineerd is en de onderzoeker een *case study* wil schrijven (Ibid.: 13). Opnieuw komt het initiatief van de wetenschapper.

Bovenkerk (1995) zoekt contact met Bettien Martens, een Nederlandse vrouw die een straf uitzit voor haar aandeel in drugshandel van Italiaanse en Colombiaanse maffia. Hij vraagt toestemming om haar in een Italiaanse gevangenis te interviewen en stuurt haar een schriftelijk verzoek om medewerking. Zij stemt in.

“Ik wil graag m’n verhaal doen omdat er in Nederland zoveel rotzooi over mij is geschreven en bovendien: dat heeft klasse. Verder komt u ook uit Haarlem net als ik en niemand van de anderen heeft een curriculum vitae meegestuurd zoals u” (Bovenkerk, 1995, pp. 27–28).

Hagar Peeters wil een boek schrijven over de onverbeterlijke inbreker ‘Gerrit de Stotteraar’. Mede vanwege zijn lange strafblad is er veel over hem geschreven en lukt het haar veel documentatie te achterhalen. Zo komt ze ook zijn adres te weten en belt ze bij hem aan. Gerrit is niet heel toeschietelijk,

maar hij is niettemin bereid haar zes keer te woord te staan (Peeters, 1992, p. 11).

Waarschijnlijk is deze opsomming niet compleet, maar groot is de internationale verzameling van academische boevenbiografieën in ieder geval niet. “Academic criminology generally has little to say about what goes on ‘inside the criminal mind’” (Maruna & Matravers, 2007, p. 430). Voor zover dat wordt vermeld, is het steeds de wetenschapper die de criminele hoofdpersoon benadert en de laatste stemt vervolgens in met zijn of haar rol in het onderzoek.

Henk Schoenmaker

“Ik wil graag met iemand in contact komen die een autobiografie over mijn vader kan schrijven, Hij Henk Schoenmaker, was en is de grootste hasjkoning van de wereld zeker van Nederland zie krantenartikel van het Algemeen Dagblad van naar ik meen 26-09-1976. Henk Schoenmaker heeft alle info van de opstart van de grotere partijen hasj die de Nederlandse markt begonnen te overspoelen, van Libanese, Pakistaanse en Marokkaanse herkomst. Hij is op het ogenblik 76 jaar en nog actief. Interesse? Neem contact op met Wim Schoenmaker”.

Deze oproep wordt in oktober 2009 geplaatst op de site van ‘Literair Nederland’ en kort nadien attendeert een collega mij erop. Ik ben dan al een tijdje bezig met biografieën, dat wil zeggen, met het lezen erover en met het voorbereiden van colleges in het vak Culturele Criminologie aan de VU. In die colleges wil ik bijzondere aandacht besteden aan levensverhalen van criminelen. Dat dit terrein nog vrijwel onontgonnen is, maakt het aantrekkelijk om zelf een stap in die richting te zetten. In het verleden heb ik onderzoek gedaan naar drugshandel, al ging dat vooral over de handel op straat (van Gemert, 1988). Dat verhaal van Schoenmaker trekt me en de uitnodiging op de site komt als geroepen.

Ik stuur een e-mail naar het adres dat bij de oproep staat vermeld en korte tijd later word ik gebeld door Wim Schoenmaker, de zoon. We maken meteen een afspraak voor ruim een week later. Wim zal me ophalen van station Hollands Spoor.

Op de afgesproken tijd tref ik Wim op het station. Hij draagt een spijkerbroek, is niet groot van stuk en heeft een zwaar Haags accent, ik schat hem achter in de veertig. We lopen naar een oud, gebutst bestelbusje, dat is ingericht als werkplaats. Zijn vader blijkt nog steeds te werken als messenslijper. We rijden naar een Haagse buitenwijk en komen in een rommelige benedenverdieping van een oud flatgebouw. Henk is een oude baas die, mompelend in zichzelf, op zoek moet gaan naar koffiefilters, als blijkt dat het bezoek daar trek in heeft. Als de koffie op tafel staat, spreken we over

het verleden van Henk. Als parlevinker in de Rotterdamse haven kon hij gemakkelijk contacten aanknopen met de bemanning van allerlei schepen. De koopman in hem zag de mogelijkheden: hij kon verkopen maar omgekeerd werden ook hem spullen aangeboden. Hoewel hijzelf geen hippie was, wist hij de Libanese hasj die binnen bereik kwam wel op waarde te schatten. Na de Libanon, kwam de Afghaan en later de Maroc, steeds hasj. De partijen werden groter, hij betrok anderen bij zijn handel en incidenteel ging hij ook zelf op reis om contacten te leggen en partijen aan te schaffen.

Dat is in vogelvlucht het verhaal, zoals het mij bij de eerste ontmoeting wordt opgedist. Ik krijg krantenknipsels te zien en een aantal kartonnen pasjes met verschillende jaartallen, die aantonen dat Henk inderdaad een vergunning had om in de Rotterdamse haven levensmiddelen te verkopen. Hoewel het gesprek interessant is, verloopt het stroef. Ik kan Henk slecht verstaan en voortdurend moet Wim dingen uitleggen of aanvullen. Hij kent het verhaal van zijn vader precies, misschien wel beter dan de oude man zelf en het wordt me duidelijk waarom het de zoon was die de oproep plaatste. Henk zelf wekt de indruk eigenlijk met andere dingen bezig te willen zijn. Verschillende keren zegt Wim “Nou moet je opletten”. Hij weet wat er komen gaat, maar als zijn vader de anekdote oplepelt, versta ik hem niet, mis ik de *pointe* of vind ik het niet erg grappig. Ik probeer niet onbeleefd te zijn en toon mijn welwillendheid, maar er is niet meteen een klik tussen de oude baas en mij.

Wim en ik verstaan elkaar beter. Als hij me weer naar het station rijdt, vertelt hij me over het vele geld dat zijn vader heeft verdiend met de hasjhandel en hoe ook hij als jonge jongen daarbij betrokken raakte. Hij noemt de typenummers van de dure Mercedessen die ze jaarlijks aanschaffen en waarmee ze op het woonwagencamp rondreden. Zijn vader heeft een flinke straf moeten uitzitten en het feit dat de man op 76-jarige leeftijd nog moet werken, wijst erop dat hij ook ‘geplukt’ is. Wim vertelt me in bedekte termen dat hij zelf nog steeds mensen kent in het milieu en noemt namen van mannen met wie hij in Lelystad heeft vastgezet.

In de weken die volgen heb ik e-mailcontact met Wim. We maken een afspraak over hoe de samenwerking zal gaan verlopen, onder andere over de inkomsten. Omdat ik meen dat Wim steeds aanwezig moet zijn bij de gesprekken, is het redelijk dat ook hij iets van de opbrengst zal krijgen. We spreken af dat Henk en ik elk 40% krijgen en Wim 20%. Daarna gaat de communicatie moeizaam. Wim reageert steeds traag op zijn e-mail en hij blijkt verschillende telefoonnummers te hebben gebruikt, die niet van hemzelf zijn. Een nummer is buiten gebruik en het andere blijkt van zijn moeder, die geïrriteerd lijkt als ik naar Wim vraag.

Er dient zich voor mij een drukke periode aan met veel onderwijs. Bovendien ben ik in contact gekomen met Jan Hoolwerf en met hem is communicatie juist heel makkelijk, zodat ik me daar meer op richt. Ik heb bij een collega-criminoloog navraag gedaan en te horen gekregen dat Henk inder-

daad een ‘grote vis’ is geweest, wiens naam overigens ook in verband wordt gebracht met enkele onopgehelderde levensdelicten. Die informatie roept gemengde gevoelens op, maar ik wil het niet hierop stuk laten lopen. Als ik in december 2009 weer iets meer tijd heb, doe ik nog een paar pogingen om via e-mail Wim te bereiken. Ik blijf dat herhalen met tussenpozen van enkele weken, tot in maart 2010. Er komt geen reactie meer.

Gerben van der Velde

Jan Hoolwerf is veroordeeld voor vijf jaar gevangenis en tbs vanwege een poging tot moord, die hij beging in augustus 2011, nadat we de dataverzameling voor zijn biografie stopten. In mei 2012 bezoek ik hem in Norgerhaven, één van de gevangnissen in Veenhuizen. We praten over het boek, maar ook over zijn verblijf en over de andere gedetineerden. Ik vertel hem dat ik een tweede biografie zou willen schrijven, maar dat ik niet meteen een volgende hoofdpersoon heb. Jan belooft daar eens over na te denken.

De week erna krijg ik telefoon. Het is Jan. “Ik heb iemand voor je”. Hij geeft de telefoon aan een man wiens naam ik niet meteen kan verstaan. Een onvoorbereid en wat ongemakkelijk begin, maar de man aan de andere kant steekt van wal.

Hij heeft 14 jaar gezeten en begint met een straf uit 1987. Hij noemt een reeks van 60 overvallen. Daarvan zijn er vier door de rechter behandeld. Hij heeft nog alle dossiers. Hij wil verder gaan, maar ik onderbreek hem, want het is me wel duidelijk dat dit niet iemand is die ik zou afwijzen omdat hij niet voldoende crimineel zou zijn. Ik vraag hem of hij zich een voorstelling kan maken van de samenwerking. Dat kan hij, want hij kent het boek over Jan, zo laat hij weten. Hij vertelt dat hij in oktober vrijkomt. Dan geeft hij de telefoon weer door en ik vraag Jan nog een keer naar zijn naam. Gerben van der Velde.

Ik laat het gesprek even bezinken en dan toets ik de nieuwe naam in Google en vind een Engelstalige pagina, die me onder andere vertelt dat Gerben van der Velde midden jaren '80 een man heeft doodgeschoten die net uit de gevangenis kwam. Opdrachtgever voor deze liquidatie zou Klaas Bruinsma zijn geweest.

De week daarna krijg ik een brief die, behalve datum, zijn naam en een groet, ook een opsomming bevat: “1987 7 jaar gekregen; 1996 5 jaar gekregen; 2004 13 maanden gezeten; 2010 42 gekregen”. “12 oktober vrij”, dat staat er ook nog bij. Indrukwekkende lijst, zoveel is duidelijk. Per ommegaande stuur ik hem een brief, want ik wil het ijzer smeden als het heet is, maar ik wil ook dat hij weet wat hem te wachten staat als het tot samenwerking komt. Ik sluit het boek over Jan bij en wijs hem op het tweede en het laatste hoofdstuk, waarin ik over de samenwerking met Jan

heb geschreven. Ik zeg ook dat het lang zal gaan duren en dat hij niet rijk zal worden van de inkomsten. “Maar ik ook niet hoor”, voeg ik toe.

Per kerende post krijg ik antwoord, iets uitgebreider dit keer, maar opnieuw is te zien dat Gerben zelf geen schrijver is. In staccato zinnen zegt hij dat de afspraak tussen ons simpel en helder is en dat ik alles kan vragen wat ik wil. Hij verzekert me dat hij veel te vertellen heeft, hoewel hij al in twee boeken staat. Eén daarvan is gebaseerd op een verhaal van zijn broer, “daar was ik niet blij mee”. Hij blijkt al 24 jaar geen contact meer te hebben met die broer. “Dus het is nu tijd om het recht te zetten. Há Há. Maak je niet druk alles komt goed”.

Het boek dat hij noemt schaf ik aan en ik lees het hoofdstuk dat eigenlijk een verhaal over zijn broer is, maar waarin hij ook langskomt. Geen vrolijke materie. Ik schrijf weer terug, omdat ik wat ongerust ben over het ‘recht zetten’, waar hij van spreekt. Dat kan een zure of boze toon in de correspondentie opleveren, maar anders kan het boek ook in in een wellesnietes verzanden. Ik vind dat veel boeken van misdaadjournalisten, niet in het laatst vanwege een obsessie voor feiten, de hoofdpersonen eigenlijk niet goed in beeld brengen. Die weg wil ik dus niet op. Ik vraag hem daarom nogmaals, nu meer expliciet, wat hij verwacht van een boek over hemzelf.

Kennelijk is dat een moeilijke vraag, want ik krijg niet een antwoord van Gerben maar van Jan. Hij gaat in op de inkomsten van het boek over hem, die niet in één keer worden uitbetaald. Daardoor kreeg hij minder dan we allebei hadden verwacht. Dat is bij anderen bekend geworden en Jan schrijft nu dat “jongens die zelf in boeken staan” menen dat hij “er een advocaat op moet zetten”. Omdat hij verder gaat over de afspraken die ik met Gerben wil maken, begrijp ik dat Jan deze brief ook namens hem schrijft.

Ik ben onplezierig verrast, want ik ben steeds open en oprecht geweest tegen Jan en ook tegen Gerben. Dat me nu tussen de regels, door buitenstaanders, wordt verweten dat ik hem benadeel, maakt me boos. Ik antwoord Jan met een brief waarbij ik me inhoud, maar ik zeg wel dat de verdachtmakingen me raken.

Het wordt zomer en de tijd tikt voorbij. In augustus 2012 wil ik Jan weer bezoeken en ik doe navraag of het mogelijk is dat ik bij die gelegenheid ook Gerben kan spreken. Dat is mogelijk, mits ze allebei een verzoek indienen. Ik laat ze dat beide weten, maar er komt geen antwoord. Het bezoek vindt niet plaats.

In september schrijft Jan. Gerben blijkt al in vrijheid te zijn gesteld. Jan is in hem teleurgesteld, want een belofte dat Jan zijn telefoonkaarten zou krijgen is niet nagekomen. Waar Jan eerst positief was over Gerben, is dat nu omgedraaid. “zoals bij 98% is hij dus een luchtballon”. Inderdaad, van Gerben hoor ik niets meer.

Bert Grijzen

Op 14 juni 2012 ontvang ik een e-mail.

“Geachte meneer van Gemert, Ik zal me even kort voorstellen. Ik ben Bert Grijzen een jongen van begin 30 uit den haag. Ik heb 15 jaar met de harde kern/hooligans van den haag mee gelopen. Waarvan vele jaren een leiding gevende rol gespeeld. Dus een leven vol geweld binnen maar ook buiten het “voetbal” gehad. Me vraag, ik loop al een aantal jaar met het idee om me verhaal in een boek uit te brengen. Omdat ik ook verleden jaar uw boek van prisongang tot tbs heb gelezen, dacht ik aan uw omdat misschien in samenwerking te doen. Wilt uw laten weten of uw daarin geïnteresseerd ben?”

Ja, ik ben geïnteresseerd en dat laat ik Bert meteen weten. Ik antwoord dat ik hem graag wil ontmoeten, zodat we kunnen zien wat we voor elkaar kunnen betekenen. We komen tot een afspraak voor enkele dagen later, Centraal Station Den Haag.

In de hal van het CS komt op de afgesproken tijd een stevige kerel op me af, gekleed in een oude trainingsbroek en een slobberig jack met capuchon. Hij is ongeschoren en heeft een korst op zijn rechterjukbeen, van een vechtpartij? We lopen in de richting van het Plein en komen twee mannen tegen met een volkse Haagse uitstraling. De één heeft zijn haar in een matje en is graatmager, de ander draagt kort haar en is iets forser. Ze spreken Bert aan, negeren mij, en beklagen zich erover dat ze een stadionverbod hebben gekregen. “We hebben helemaal niets gedaan”.

In een Grieks eettentje bij het Plein, neem ik een koffie en Bert een flesje water. Bert vertelt, maar hij is geen man van veel woorden. Hooligan zijn, dat gaat vooral over vechten. Dat wil zeggen, er wordt maar weinig gevochten en de gevechten duren steeds heel kort, maar het zijn wel de gebeurtenissen die ertoe doen. Hooligans gaan met elkaar op de vuist, maar er is wederzijds respect. Tenminste, dat is er als men zich houdt aan bepaalde codes. In een gevecht is het belangrijk dat je zelf niet wijkt, maar juist de andere partij op de vlucht jaagt. “Terugslaan” of “achteruitslaan”, dat zijn de bewoordingen die hij hiervoor gebruikt.

Bert kent andere hooligans in Groningen, Twente, Eindhoven, Rotterdam en Utrecht. Ze hebben elkaars telefoonnummer en hij is van plan daarvan gebruik te maken voor het boek dat hij in gedachten heeft. Het gaat hem er niet zozeer om zijn eigen verhaal te vertellen, dat wil hij eigenlijk liever niet, want zijn gezin en bedrijf houdt hij er liever buiten. Hij wil juist laten zien dat zijn (Haagse) motivatie overeenkomt met wat hooligans in andere steden drijft.

Amsterdamse hooligans hebben een bijzondere plaats in de wereld van Nederlandse hooligans: bijna iedereen buiten de hoofdstad haat hen. Bert

niet in het laatst, want de lage aanval van maar liefst 70 Amsterdammers op een Haags supportersshonk staat in zijn geheugen gegrift. Het kleine aantal aanwezigen, volgens Bert soms geen hooligans, werd verrast en zwaar toegetakeld. Het Amsterdamse plan kan hij waarderen: een knappe verrassing, maar vanwege de overmacht was het geen eerlijk gevecht. Er moet gelijkwaardigheid zijn, zonder dat is er geen eer te behalen.

Na een gesprek van ruim anderhalf uur lopen we terug naar het station. We krijgen het over Ajax en hij vraagt me naar mijn mening over voetbal. Ik wil hem niet voorliegen en zeg dat ik weliswaar bijna nooit naar wedstrijden ga, maar dat ik wel graag zie dat Ajax wint. Ik vul aan dat ik woon waar het oude stadion De Meer eens stond. We krijgen het over voetbalprogramma's op televisie en als ik zeg dat ik het RTL-programma met Johan Derksen slecht verdraag, dan blijkt dat hij dat juist erg leuk vindt.

In de weken die volgen schaf ik het inmiddels oude boek aan over de Feyenoord hooligans van Gageldonk (1996) en ik neem kennis van de dissertatie van Spaaij (2006). Met de vermoedelijk voetbal-gerelateerde rellen in Graafsewijk in Den Bosch en in het Utrechtse Ondiep, maar vooral ook de strandrellen in Hoek van Holland in gedachten, leer ik dat er veel is veranderd. Mijn interesse voor het onderwerp groeit.

Begin juli stuur ik Bert een e-mail en ik zet daarin enkele gedachten over een opzet uiteen. Zo zou het boek een aantal gebeurtenissen (gevechten of confrontaties) kunnen beschrijven vanuit de invalshoeken van de verschillende partijen. Ik vraag om zijn reactie, maar die blijft uit. Ook als ik hem probeer te bellen of een sms stuur, krijg ik hem niet te pakken. Eind juli stuurt hij me een SMS: "Heey frank ben je niet vergeten maar ben even op vakantie. Heb je mails gelezen en denk er over na. Je hoort van me als ik weer in nl ben. Gr. Bert". Ik stuur hem opnieuw enkele berichten, maar het blijft weken lang stil. Tot eind augustus.

"Hey frank! Sorry voor me late reactie... Heb er goed over na gedacht maar heb besloten om het helemaal alleen te gaan doen. Precies op me eigen manier zoals ik het wil en hoef ik met niemand rekening te houden. Doe ook zelf alle interviews met de Haagse jongens en van andere clubs..... Vind ik toch beter lekker op me eigen manier.....".

Dit komt me koud op mijn dak vallen. Ik wens hem succes, maar ik vraag ook om uitleg. Hij schrijft: "Ik ben er van overtuigd dat je met heel je ziel en zaligheid je zelf erin verdiept maar ik wil het toch helemaal op me eigen manier doen. En zo min mogelijk met iemand rekening houden". Op mijn vraag of er financiële overwegingen zijn, antwoordt hij: "Het gaat mij totaal niet om het geld! Terwijl ik er ook niet vies van ben. Samen spelen, samen delen, maar wil zelf alles doen en vind het ook leuk om te doen bij de andere jongens langs... Bedankt voor je tijd en gemeente interesse en we spreken elkaar nog eens! Gr. Bert".

Inventarisatie, wat staat samenwerking in de weg?

Twee keer kwam het initiatief van de hoofdpersoon, niet van mij. In het eerste geval reageerde ik op een oproep die Wim Schoenmaker plaatste voor een boek over zijn vader Henk. Bert nam met mij contact op nadat hij het boek had gelezen dat ik schreef over Jan Hoolwerf. Bij Gerben speelt dat boek in zoverre ook een rol, dat het Jan is die de verbinding tot stand brengt. Het boek over Jan lijkt bij de laatste twee een argument ten faveure van samenwerking. Het laat zien, als een soort proeve van bekwaamheid, dat de wetenschapper van zijn kant in staat is de taak te volbrengen.

Door alle drie wordt me verzekerd dat er in hun leven veel is gebeurd en dat ik over alles mag vragen. Of ik ook antwoord krijg als blijkt dat kwesties gevoelig liggen of belastend zijn, dat is maar de vraag. Bert maakt een voorbehoud. Hij heeft een gezin en een baan en hij wil niet dat het boek schade veroorzaakt, bijvoorbeeld omdat zijn naasten erop worden aangekeken dat hij hooligan is. Wim zegt dat zijn vader een schone lei heeft, omdat openstaande delicten van destijds inmiddels zijn verjaard. Ook Gerben geeft te kennen dat hij vrijuit kan praten, maar vooral bij hem kan ik me voorstellen hij belastende kennis heeft die niet aan de grote klok moet worden gehangen.

Geld speelt een belangrijke rol voor Gerben. Het lijkt dat hij zijn belangstelling verliest als bekend wordt dat Jan van diens boek maar bescheiden inkomsten geniet. Ook voor Wim, die zijn vader graag wat meer financiële armslag wil bieden, spelen deze overwegingen mee, zij het in mindere mate. Bert daarentegen zegt expliciet dat geld voor hem geen drijfveer is.

Zowel Bert als Wim hebben de wens om iets vast te leggen. Voor Wim is dat het roemruchte verleden van zijn vader als vroege hasj importeur. Bert op zijn beurt, wil langzaam afstand nemen van zijn leven als hooligan, maar hij wil documenteren wat hem en de andere hooligans drijft. Gerben meent dat ook hij veel interessants te melden heeft, zijn indrukwekkende strafblad en de zware delicten die hij heeft begaan moeten dat bewijzen. Hij weet dat de buitenwereld huivert, maar meent dat men daar ook hunkert naar verhalen over mannen zoals hij.

Na de kennismaking voorzie ik dat het moeilijk zal zijn om de oude Henk het hemd van het lijf te vragen, want ik versta hem slecht en Wim moet steeds bijspringen. De hulp van zijn zoon is ook nodig om überhaupt tot afspraken te komen, niet toevallig dat het dan ook daar fout gaat. Ook bij de samenwerking met Gerben krijg ik twijfels. Als ik probeer duidelijkheid te scheppen en hem vragen voorleg, wekken die juist verwarring of misschien zelfs irritatie. Ik heb daarentegen veel zin om aan de klus met Bert te beginnen. Wat ik ervan vind doet er uiteindelijk weinig toe, want bij alle drie deze potentiële hoofdpersonen verdwijnt de animo. Uit het beperkte contact met Wim (en Henk), Gerben en Bert komt niet een heldere reden naar voren

waarom het aanvankelijke plan wordt afgeblazen. In twee gevallen is het tot een ontmoeting gekomen, maar daar blijft het bij.

Misschien is er tijdens die ontmoeting iets gebeurd dat deze mannen aan het denken heeft gezet en het enthousiasme tempert. Natuurlijk moet ik niet uitsluiten dat ze mij een onsympathieke wetenschapper vinden en dat ze de vele bijeenkomsten die ik in het vooruitzicht stel als niet erg aantrekkelijk zien. Zeker van de oude Henk kan ik me dat goed voorstellen. De gesprekken met Wim en met Bert zijn daarentegen volgens mij niet vervelend verlopen en ik kan me die overweging van hun kant moeilijk indenken. Ik heb niet het gevoel door Bert te zijn afgeserveerd omdat ik zeg voor Ajax te zijn. Met Gerben heb ik alleen via de post gecommuniceerd. In de brieven heb ik vragen gesteld die voor hem wellicht veel gedoe waren, hij is althans aan beantwoorden niet toe gekomen.

Bert laat me weten dat hij het boek uiteindelijk toch liever zelf schrijft. Hij heeft zelf een plan gemaakt en lijkt er moeite mee te hebben dat een hele reeks beslissingen over zijn verhaal door een ander genomen gaat worden. De andere twee hebben niet gezegd wat hen doet besluiten niet verder te gaan. Ik heb het gevoel dat Gerben vooral op de verwachte inkomsten is aangeslagen en als die lager blijken dan hij verwacht, verdwijnt zijn interesse. Van de oude Henk kan ik me voorstellen dat hij weinig enthousiast is over het plan van zijn zoon en opziet tegen wat komen gaat. Zijn zoon voelt dat aan.

De afwijzing wordt mij in geen van de gevallen snel en helder duidelijk gemaakt. Twee keer stopt de communicatie eenzijdig en moet ik zelf mijn conclusies trekken. Enkel Bert geeft uitleg, maar ook bij hem heb ik daar diverse keren naar moeten vragen en weken moeten wachten.

Lessen uit afwijzing

Vergelijk ik nu mijn pogingen om een criminele hoofdpersoon te werven met die van de andere criminologen die een biografie schreven, dan lijkt ik, met de score van één op vier, niet erg succesvol. Omdat mijn voorgangers niet over missers schreven, is het gissen hoe vaak die zich bij hen voordeden. Rest de vraag welke lessen te trekken zijn?

Een simpele oplossing lijkt het boek te schrijven zonder medewerking van de boef. Dat is in feite zoals journalisten meestal werken. Zij volgen de opsporing en rechtsgang van een bekende 'grote' crimineel, gaan te rade bij politie en justitie, en publiceren daarover wanneer de rechter uitspraak heeft gedaan. Hoewel deze aanpak zeker tot interessante boeken heeft geleid, bijvoorbeeld over Klaas Bruinsma (Middelburg, 1992), Charles Zwolsman (Husken, 2001), Mink Kok (Husken, 2007) en Thea Moear (Kortering, 2008), is er een tegenargument. Als de hoofdpersoon zelf niet meewerkt, wordt de belangrijkste bron van informatie onbenut gelaten. Mijn voorkeur gaat uit

naar een biografie die verder gaat dan het weergeven van feiten en context waarin de boef tot zijn daden komt. Ik wil ook weten hoe deze hoofdpersoon zichzelf ziet en hoe hij gezien wil worden. Niet een verhaal over hem, maar zijn eigen verhaal. Voor een dergelijke aanpak, die een structuur- en een interactieperspectief combineert (van Gemert, 2012b), moet de boef echt zelf aan het woord komen. Samenwerking is dus geboden en het probleem van afwijzing blijft.

De boef wil best een boek, zoveel is duidelijk geworden. De autobiografieën en de boeken die door journalisten op schrift worden gesteld verschillen van mijn aanpak in het feit dat ik actieve samenwerking veronderstel en daarvoor moet de hoofdpersoon zich vrij kunnen bewegen. Zou het schelen als ik de hoofdpersoon zoek onder gedetineerden? Het is zeker niet onmogelijk mensen in detentie te interviewen, maar de setting kan het verhaal kleuren en biedt ernstige beperkingen ten aanzien van het contact. Tijdens mijn onderzoek voor het boek van Jan heb ik hem niet alleen vaak gesproken, we zijn ook samen op stap geweest. Ik heb gezien en meegemaakt hoe zijn dagelijks leven zich ontrolde. Na een reeks gesprekken over zijn verleden, belandden we samen in het hier en nu en interviewen werd als dominante methode vervangen door participerende observatie. Biografie werd etnografie (van Gemert, 2012a). De rijkdom en variatie van data die zo werd verzameld, is onhaalbaar als de hoofdpersoon vastzit.

Deze vereiste kan de hogere uitval verklaren, want een persoon op vrije voeten heeft allerlei andere besognes, die wellicht veel meer aandacht en energie verlangen dan het werken aan een boek. Veel autobiografieën zijn in detentie geschreven, wanneer de auteurs zeeën van tijd hadden. Dat lijkt geen toeval. De journalisten werken zoals gezegd solo.

Ik ben bereid de hand in eigen boezem te steken, maar ik heb geen bruikbare aanknopingspunten. Niet om de oorzaken van afwijzing te achterhalen, maar ook niet om nieuwe mislukkingen te voorkomen. Het zal vermoedelijk helpen wanneer ik vooraf kan zeggen dat er flink verdiend wordt aan het boek, maar eerlijkheid gebiedt anders. Ik ben wetenschapper en geen gearriveerde auteur en criminelen hebben niet allemaal de reputatie van Willem Holleeder. De belangstelling van uitgevers en van de media varieert navenant (Van Gemert, in voorbereiding).

Misschien is het simpel. De boer zoekt een vrouw, maar hij vindt haar niet altijd. De boef wil wel een boek, maar de animo verdampt als hem bij kennismaking met de onderzoeker duidelijk wordt wat er komen gaat. De eindeloze interviews, de geringe inkomsten, de irritante onderzoeker ... en ondertussen moet er ook nog gewoon brood op de plank komen.

Literatuur

Bovenkerk, F. (1995). *La bella Bettien*. Amsterdam, Pandora.

- Gerritsen, R. (2009). *Knock-out: De zieke ziel deel I*. Rotterdam, Lemniscaat.
- Gerritsen, R. (2012). *Dertien ongelukken: De zieke ziel deel II*. Rotterdam, Lemniscaat.
- Husken, M. (2001). *Charles Z.: Ex-autocoureur en hasjbaron*. Amsterdam, Meulenhoff.
- Husken, M. (2007). *De criminele carrière van Mink K.* Amsterdam, Meulenhoff.
- Klockars, C. B. (1974). *The professional fence*. New York, NY, Free Press.
- Kortering, H. J. (2008). *De godmother in Panama: Thea Moear achter de tralies*. Amsterdam, Nieuw Amsterdam.
- Maruna, S. & Matravers, A. (2007). N=1: Criminology and the person. *Theoretical Criminology*, 11(4):427–442.
- Middelburg, B. (1992). *De dominee: Opkomst en ondergang van maffiabaas Klaas Bruinsma*. Amsterdam, L.J. Veen.
- Nellis, M. (2002). Pros and cons: Offender autobiography, penal reform and probation training. *Howard Journal of Criminal Justice*, 41(5):434–468.
- Peeters, H. (1992). *Gerrit de stotteraar: Biografie van een boef*. Amsterdam, Podium.
- Shaw, C. (1930). *The jack-roller*. Chicago, University of Chicago Press.
- Shover, N. (2010). Life histories and autobiographies as ethnographic data. In: Gadd, D., Karstedt, S., & Messner, S., redactie, *The Sage handbook of criminological research methods*, chapter 1, pp 11–22. London, Sage.
- Spaaij, R. (2006). *Understanding football hooliganism: A comparative study of six western European football clubs*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Steffensmeier, D. (1986). *The fence: In the shadow of two worlds*. Totowa, NJ, Rowman and Littlefield.
- Steffensmeier, D. & Ulmer, J. (2005). *Confessions of a dying thief: Understanding criminal careers and illegal enterprise*. New Brunswick, NJ, Aldine Transaction.
- Sutherland, E. (1937). *The professional thief*. Chicago, University of Chicago Press.
- van Gageldonk, P. (1996). *Hand in hand: Op stap met de hooligans van Feyenoord*. Amsterdam, Nijgh & Van Ditmar.
- van Gemert, F. (1988). *Mazen en netwerken: De invloed van beleid op de drugshandel in twee straten in de Amsterdamse binnenstad*. Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie, UvA.
- van Gemert, F. (2011). *Van prison gang tot tbs: Biografie van een gewelddadig man*. Meppel, JustPublishers.
- van Gemert, F. (2012a). Biografie wordt etnografie: Hoe interviews over het levensverhaal van een boef uitdraaiden op participerende observatie. *Kwalon*, 17(3):34–40.

van Gemert, F. (2012b). De pose: Boevenbiografie tussen structuur en interactie. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 2(3):17–32.

van Gemert, F. (in voorbereiding). *Biographies on criminals, and why criminologists should write them.*